

Corruptie: geven en nemen

Dr. M. van Hulten

THEMA

Corruptie is een wereldomspannend probleem dat de vrije marktwerking verstoort en miljarden kost aan bedrijven en consumenten. Betaling van smeergelden komt overal voor en vindt altijd in het geheim plaats. Daardoor beschikken we zelden over meer dan 'indrukken'. Bedragen betaald als smeergelden komen zeker niet voor in de 'Sociale Verslaggeving'. Die indrukken leiden overigens wel tot lijsten van meer en minder corruptiegevoelige landen, ontvangers en betalers. Het is uiterst moeilijk en dikwijls arbitrair om te bepalen wat wel en niet 'mag' in het onderling verkeer. Wat is nog een 'vriendendienst', wat gaat, en wanneer, 'over de schreef'?

Inleiding

De Wereld Bank en de Nederlandse regering hebben in maart/april van dit jaar samen een hoekje op het internet ingeruimd voor een gedachtewisseling over corruptie ter voorbereiding van een besloten conferentie over dit onderwerp die plaats vond in april in Maastricht onder de titel 'Donor approaches to Curbing Corruption'.

Dit artikel is voor een deel gebaseerd op inbrengen in die internetdiscussiegroep. Adres: utstein@lists.worldbank.org. Dit adres staat nog steeds open en na aanmelding als deelnemer kunnen uit 'het archief' alle bijdragen alsnog worden opgehaald. (Binnen vier weken waren dat er overigens meer dan 50, gemiddeld van een omvang van

2 tot 15 KB, een à vier A4-tjes). Een groot voordeel voor deelnemers is dat als je eenmaal geboekt staat (een half jaar eerder was er ook een discussie over bepaalde aspecten van corruptie) je automatisch de vraag krijgt voorgelegd of je ook deel wilt nemen aan zo'n volgende discussie.

Een zeker opmerkelijk te noemen bijdrage in deze discussie was de volgende:

"I am Nizam Ahmad in Bangladesh - an advocate of open market economics with a firm rule of law. In Bangladesh, it is an open secret that corruption, in its many forms, is seen and experienced by the rich and the poor alike in our everyday lives. We also know who is corrupt and why nothing will ever be done to punish the corrupt because they are the elite civil society and the State functionaries. So, why attempt to measure it?"

If donors want to act regarding corruption, they should quit Bangladesh or Albania/Georgia. Firm action like this may energise our people to nab the corrupt and force reforms to bring down the level of corruption to a tolerable limit".

Afgezien van de eenzijdigheid van dit bericht – het suggereert immers dat corruptie alles en alleen met ontwikkelingslanden heeft te maken, we weten wel beter – is dit wel een erg rigoureuus voorstel om corruptie te bestrijden.

1995 – 2000

Vijf jaar geleden schreef ik ook over corruptie in dit tijdschrift². Het ging er toen nog om dat uitdrukkelijk vastgesteld diende te worden dat corruptie niet iets uitzonderlijks is dat alleen in ontwikkelingslanden voorkomt. Het bleek tevens wenselijk even uitdrukkelijk vast te stellen dat corruptie aan de top van de maatschappij evenzo voorkomt als aan de basis, en dat het aan de top

---

Dr. M. van Hulten studeerde sociale geografie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is oud-Lid van de Eerste en Tweede kamer en oud-Staatssecretaris van Verkeer & Waterstaat. Hij is sinds 1978 werkzaam (geweest) in de Derde Wereld voor de Nederlandse regering, UNDP en Niet-Gouvernementele Organisaties. Actief betrokken bij oprichting en werk van 'Transparency International'.

om het versjoemelen van geld gaat in de orde van grootte van miljarden dollars bijeengeharkt door politici als Mobutu van Zaire, Traore van Mali, Houphouet-Boigny van Côte d'Ivoire, Somoza in Nicaragua, Duvalier in Haiti, Noriega in Panama en Marcos in de Philippijnen. Gegeven de titel destijds van mijn artikel vestigde ik vooral de aandacht op politici in de Derde Wereld.

Nu dient voorop te staan dat corruptie overal voorkomt en dat niet zonder meer gezegd kan worden dat politici in onze contreien niet zouden weten wat corruptie is dan wel er geheel vrij van zouden zijn. Je kunt bijna zeggen: onze kranten melden elke week wel weer een nieuw geval ergens in de westelijke, ontwikkelde, rijke wereld: "De Duitse CDU en Karlheinz Schreiber, wapenhandelaar en louche lobbyist, verdacht van omkoping van de Canadese ex-premier Brian Mulroney"³; "omkoping van Israëls ex-President Ezer Weizman door de Franse textielmagnaat Eduard Sarousi"⁴; "onderzoek naar omkoping door Belgisch Tractebel van Kazachstaanse 'partners'⁵". Denk ook aan de Europese Commissie met als hoofdrolspeler Euro-Commissaris Mme Edith Cresson (en Paul van Buitenen als 'klokkenluider'). En zeer recent: "Corruptieproblemen doen zich niet alleen in Polen voor, maar in alle landen die de overgang maken" ... En daarbij gaat het heus niet alleen om Poolse politici en bedrijven, tekent Leslaw Paga aan, voorzitter van Deloitte & Touche in Midden-Europa. Jullie kunnen wel doen alsof het hier allemaal zo erg is, maar het

zijn vaak Westerse bedrijven die hier mensen omkopen om aan de slag te kunnen"⁶.

De sportwereld en Nederland zijn er ook bepaald niet vrij van: corruptie bij het verkrijgen van visa voor Nederland bij onze ambassades o.a. in Ankara⁷ en in Lagos en Rabat⁸. Zie ook het corruptieschandaal rond en met leden van het Internationaal Olympisch Comité en "Bordeaux beschuldigd van omkopen arbiters tussen 1983 en 1988"⁹ of "AC Milan betaalde miljoenen smeergeld voor transfers"¹⁰. Jos Verlaan constateerde in zijn "Chaos aan de Amstel"¹¹ dat "in de ambtelijke kringen van Amsterdam nogal wat corruptie voorkomt. Van 1992 tot 1999 zijn er tweehonderd ambtenaren betrappt en het werkelijke aantal ligt vermoedelijk nog veel hoger".

Dit is slechts een kleine greep uit gepubliceerde informatie betreffende corruptie ook in onze rijke wereld en in Nederland. Als je die publiciteit ziet, verbaas je je er alleen maar over dat landen als Canada, Nederland en Duitsland, nog relatief hoog en goed eindigen in de corruptielijst van Transparency International.

De ontvangers van steekpenningen

Jaarlijks stelt *Transparency International* (TI-Secretariaat, gevestigd in Berlijn, ondertitel "coalitie ter bestrijding van corruptie in internationale handels overeenkomsten") een rangorde lijst vast van landen waar smeergelden betaald worden. Deze lijst laat zien dat er ruwweg drie

Tabel 1: Corruptie

Country -rank	Country -name	1999 -score	1998 rank score	1997 rank score	1996 rank score	1995 rank score
1.	Denmark	10.0	01. 10.0	01. 9.94	02. 9.33	02. 9.32
2.	Finland	9.8	02. 9.6	02. 9.48	04. 9.05	04. 9.12
3.	New Zealand	9.4	04. 9.4	04. 9.23	01. 9.43	01. 9.55
4.	Sweden	9.4	03. 9.5	03. 9.35	03. 9.08	06. 8.87
5.	Canada	9.2	06. 9.2	05. 9.10	05. 8.96	05. 8.87
6.	Iceland	9.2	05. 9.3	-		
7.	Singapore	9.1	07. 9.1	09. 8.66	07. 8.80	03. 9.26
8.	Netherlands	9.0	08. 9.0	06. 9.03	09. 8.71	09. 8.69
9.	Norway	8.9	09. 9.0	07. 8.92	06. 8.87	10. 8.61
10.	Switzerland	8.9	10. 8.9	11. 8.61	08. 8.76	08. 8.76
11.	Luxembourg	8.8	12. 8.7	10. 8.61		1)
12.	Australia	8.7	11. 8.7	08. 8.86	10. 8.60	07. 8.80
13.	UK	8.6	13. 8.7	14. 8.22	12. 8.44	12. 8.57
14.	Germany	8.0	15. 7.9	13. 8.23	13. 8.27	13. 8.14
15.	Hong Kong	7.7	16. 7.8	18. 7.28	18. 7.01	17. 7.12
16.	Ireland	7.7	14. 8.2	12. 8.28	11. 8.45	11. 8.57
17.	Austria	7.6	17. 7.5	17. 7.61	16. 7.59	16. 7.13
18.	USA	7.5	18. 7.5	16. 7.61	15. 7.66	15. 7.79
19.	Chile	6.9	20. 6.8	23. 6.05	21. 6.80	14. 7.94

20.	Israel	6.8	19.	7.1	15.	7,97	14.	7,71	-	
21.	Portugal	6.7	22.	6.5	19.	6,97	22.	6,53	22.	5,56
22.	France	6.6	21.	6.7	20.	6,66	19.	6,96	18.	7,00
23.	Spain	6.6	24.	6.1	24.	5,90	32.	4,31	26.	4,35
24.	Botswana	6.1	23.	6.1	-	-	-	-	-	-
25.	Japan	6.0	25.	5.8	21.	6,57	17.	7,05	20.	6,72
26.	Slovenia	6.0	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	Estonia	5.7	26.	5.7	-	-	-	-	-	-
28.	Taiwan	5.6	32.	5.3	31.	5,02	29.	4,98	25.	5,08
29.	Belgium 1)	5.3	28.	5.4	26.	5,25	20.	6,84	19.	6,85
30.	Namibia	5.3	30.	5.3	-	-	-	-	-	-
31.	Hungary	5.2	33.	5.0	28.	5,18	31.	4,86	28.	4,12
32.	Costa Rica	5.1	27.	5.6	22.	6,45	-	-	-	-
33.	Malaysia	5.1	29.	5.3	32.	5,01	26.	5,32	23.	5,28
34.	South Africa	5.0	32.	5.2	33.	4,95	23.	5,68	21.	5,62
35.	Tunisia	5.0	35.	5.0	-	-	-	-	-	-
36.	Greece	4.9	36.	4.9	25.	5,35	28.	5,01	30.	4,04
37.	Mauritius	4.9	34.	5.0	-	-	-	-	-	-
38.	Italy	4.7	39.	4.6	30.	5,03	34.	3,42	33.	2,99
39.	Czech Rep.	4.6	37.	4.8	27.	5,20	25.	5,37	-	-
40.	Peru	4.5	41.	4.5	-	-	-	-	-	-
41.	Jordan	4.4	38.	4.7	-	-	30.	4,89	-	-
42.	Uruguay	4.4	42.	4.3	35.	4,14	-	-	-	-
43.	Mongolia	4.3	-	-	-	-	-	-	-	-
44.	Poland	4.2	40.	4.6	29.	5,08	24.	5,57	-	-
45.	Brazil	4.1	46.	4.0	36.	3,56	40.	2,96	37.	2,70
46.	Malawi	4.1	45.	4.1	-	-	-	-	-	-
47.	Morocco	4.1	50.	3.7	-	-	-	-	-	-
48.	Zimbabwe	4.1	44.	4.2	-	-	-	-	-	-
49.	El Salvador	3.9	51.	3.6	-	-	-	-	-	-
50.	Jamaica	3.8	49.	3.8	-	-	-	-	-	-
51.	Lithuania	3.8	-	-	-	-	-	-	-	-
52.	South-Korea	3.8	43.	4.2	34.	4,29	27.	5,02	27.	4,29
53.	Slovak Rep.	3.7	48.	3.9	-	-	-	-	-	-
54.	Philippines	3.6	57.	3.3	40.	3,05	44.	2,69	36.	2,77
55.	Turkey	3.6	54.	3.4	38.	3,21	33.	3,54	29.	4,10
56.	Mozambique	3.5	-	-	-	-	-	-	-	-
57.	Zambia	3.5	53.	3.5	-	-	-	-	-	-
58.	Belarus	3.4	47.	3.9	-	-	-	-	-	-
59.	China	3.4	52.	3.5	41.	2,88	50.	2,43	40.	2,16
60.	Latvia	3.4	71.	2.7	-	-	-	-	-	-
61.	Mexico	3.4	56.	3.3	47.	2,66	38.	3,30	32.	3,18
62.	Senegal	3.4	58.	3.3	-	-	-	-	-	-
63.	Bulgaria	3.3	66.	2.9	-	-	-	-	-	-
64.	Egypt	3.3	67.	2.9	-	-	41.	2,84	-	-
65.	Ghana	3.3	55.	3.3	-	-	-	-	-	-
66.	Macedonia	3.3	-	-	-	-	-	-	-	-
67.	Romania	3.3	63.	3.0	37.	3,44	-	-	-	-
68.	Guatemala	3.2	60.	3.1	-	-	-	-	-	-
69.	Thailand	3.2	64.	3.0	39.	3,06	37.	3,33	34.	2,79
70.	Nicaragua	3.1	62.	3.0	-	-	-	-	-	-
71.	Argentina	3.0	61.	3.0	42.	2,81	35.	3,41	24.	5,24
72.	Colombia	2.9	79.	2.2	50.	2,23	42.	2,73	31.	3,44
73.	India	2.9	68.	2.9	45.	2,75	46.	2,63	35.	2,78
74.	Croatia	2.7	-	-	-	-	-	-	-	-
75.	Côte d'Ivoire	2.6	59.	3.1	-	-	-	-	-	-
76.	Moldova	2.6	-	-	-	-	-	-	-	-
77.	Ukraine	2.6	70.	2.8	-	-	-	-	-	-
78.	Venezuela	2.6	78.	2.3	44.	2,77	48.	2,50	38.	2,66
79.	Vietnam	2.6	75.	2.5	43.	2,79	-	-	-	-
80.	Armenia	2.5	-	-	-	-	-	-	-	-

81.	Bolivia	2.5	69.	2.8	51.	2,05	36.	3,40	-
82.	Ecuador	2.4	77.	2.3			39.	3,19	-
83.	Russia	2.4	76.	2.4	49.	2,27	47.	2,58	-
84.	Albania	2.3	-						
85.	Georgia	2.3	-						
86.	Kazakhstan	2.3	-						
87.	Kyrgyz Rep.	2.2	-						
88.	Pakistan	2.2	72.	2.7	48.	2,53	53.	1,00	39. 2,25
89.	Uganda	2.2	73.	2.6			43.	2,71	-
90.	Kenya	2.0	74.	2.5			52.	2,21	-
91.	Paraguay	2.0	84.	1.5	-				
92.	Yugoslavia	2.0	65.	3.0	-				
93.	Tanzania	1.9	82.	1.9	-				
94.	Honduras	1.8	83.	1.7	-				
95.	Uzbekistan	1.8	-						
96.	Azerbaidjan	1.7	-						
97.	Indonesia	1.7	80.	2.0	46.	2,72	45.	2,65	41. 1,94
98.	Nigeria	1.6	81.	1.9	52.	1,76	54.	0,69	-
99.	Cameroon	1.5	85.	1.4			49.	2,46	-

Noten:

1) Belgium staat in 1995 voor België/Luxemburg.

In de scorelijst van 1996 komt ook Bangladesh voor op plaats 51 en met een score van 2,29, direct na China met een score van 2,43 en voor Kenya met een score van 2,21. In andere jaren komt Bangladesh niet opnieuw op de scorelijsten voor.

Sinds 1995 wordt de CPI-index samengesteld. In 1995 betrof de lijst 41 landen (waarbij België en Luxemburg als een land zijn geteld), in 1996: 54 landen (inclusief Bangladesh), in 1997: 52 landen, in 1998: 85 landen en in 1999: 99 landen. Deze laatste groei met 14 landen betrof – met uitzondering van Mozambique – alleen landen uit de vroegere Sowjet-Unie en uit Centraal-Europa.

Bronnen:

Score 1995, p.53 in: TI Report 1996.

Score 1996, p.65 in: TI Report 1997.

Score 1997, from the press release by TI on 31 July 1997.

Score 1998, p. 2 in: TI Newsletter December 1998.

Score 1999, from the press release by TI on 26 October 1999.

categorieën bestaan: de top-twintig van relatief 'corruptievrije' landen, de bottom-twintig van zeer corrupte landen aan het eind van de lijst en een onduidelijke tussengroep. Rangordewisselingen van dikwijls slechts enkele plaatsen zouden geïnterpreteerd kunnen worden als grote winst of groot verlies, maar betekenen dat eigenlijk niet. Het gaat er meer om of landen in een van deze drie groepen blijven of blijvend in verbeterende of verslechterende richting opschuiven. Een blik op de lijst laat al zien dat een zekere mate van stabiliteit aan deze verdeling niet ontzegd kan worden.

Het ontbreken van feitelijke gegevens (smeergelden worden immers in het geheim betaald) maakt dat de scores, en daardoor de rangorde op deze lijsten, in sterke mate bepaald worden door de *indruk* die mensen hebben van de mate waarin corruptie voorkomt. Naar die indruk wordt gevraagd en die wordt geregistreerd. De lijsten zijn

daardoor subjectief gekleurd en je zou hoogstens kunnen zeggen, juist vanwege de stabiliteit en de eruit resulterende conformiteit die de lijsten vertonen, dat de methodiek kennelijk nog zo gek niet is om elk jaar leidende ondernemers en financiële journalisten te vragen aan te geven in welke mate een bepaald land corrupt is. In 1995 leverde dat de eerste lijst op, Nederland scoorde toen als 9e met een score van 8,69 op een schaal die doorliep naar 10 voor een land dat geheel corruptievrij zou zijn (geen enkel land haalde toen, noch daarna, de score 10,0 met uitzondering van Denemarken dat zowel in 1998 als in 1999 voor de volle honderd procent aan de top stond).

In de jaren sinds 1995 raadpleegde TI reeksen onderzoeken om gegevens voor deze lijst te verzamelen. Inmiddels zijn er nu voldoende gegevens beschikbaar om een lijst te publiceren van 99 landen. Het gaat TI niet om het aanwijzen van

schuldigen zodat tot vervolging kan worden overgegaan, maar om verbetering van wetgeving en toezicht zodat er minder kans is op corruptie.

Een groot probleem voor de corruptiebestrijding is dat de omvang van het probleem feitelijk niet bekend is. Aangezien zowel de betaler als de ontvanger van steekpenningen er belang bij hebben dat hun transactie geheim blijft, berust alle kennis omtrent corruptie op individuele ervaringen van ondernemers, ambtenaren en politici en op de indruk die zij hebben van de omvang waarin steekpenningen worden aangeboden en eventueel ook betaald. Daarom ook spreekt TI niet van een lijst van corrupte landen, maar van een 'perception index', een lijst van gegevens die gebaseerd zijn op 'indrukken'. Overigens komen die indrukken wel uit onderzoekingen die de moeite waard zijn om op hun resultaten nader bekeken te worden. Voor de lijst van 1999 zijn o.a. geraadpleegd het 'World Competitiveness Yearbook'; de *Wall Street Journal*; een publicatie van *Freedom House* (een onderzoeksbureau in New York dat zich in het bijzonder bezig houdt met 'vrijheid' in de wereld); de 'Central European Economic Review'; en het 'Gallup 50th Anniversary Survey'. Voorts voor 12 Aziatische landen het 'Asian Intelligence Issue' van een Political & Economic Risk Consultancy en voor de Afrikaanse landen het 'African Competitiveness Report' van het World Economic Forum. De gegevens komen zodoende van een grote variëteit aan bronnen, uit het bedrijfsleven, uit het publiek en van landenspecialisten¹². De onderzoekers van TI zijn bepaald niet over een nacht ijs gegaan.

De kopgroep van de 99 landen waarover in 1999 gerapporteerd wordt zal niemand verbazen. Al vijf jaar lang zijn de eerste twintig, waar corruptie het minst wordt opgemerkt, praktisch gesproken steeds dezelfde landen, vrijwel alle in West-Europa (in 1999: 1 Denemarken, 2 Finland, 3 Nieuw Zeeland, 4 Zweden, 5 Canada) met vervolgens ook Australië, USA, Chili en Israel. Opmerkelijk in dat rijtje is de aanwezigheid van Singapore (nr.7), en Hong Kong (15). Opvallende nieuwkomers iets lager op de lijst zijn Slovenië (26) en Estland (27), niet voor niets ook hoog op de lijst als nieuwkomers voor de Europese Unie. Helaas staan andere EU-nieuwkomers er slechter voor: Hongarije (31), Tsjechië (39) en Polen (44), om over Bulgarije (63) en Roemenië (67) maar te zwijgen. De grootste 'daler' is Yugoslavië dat zakte van plaats 65 in 1998 naar plaats 92 in 1999.

De staart van de lijst zal al evenmin verbazen. Kameroen staat net als vorig jaar als laatste op de lijst (99), ervoor in volgorde Nigeria, Indonesië,

Azerbaidjan, Uzbekistan, Honduras, Tanzanië, Yugoslavië, Paraguay en Kenya. (Op internet zijn alle details te vinden, zie <http://www.transparency.de>).

Dat Kameroen onderaan staat betekent niet dat nu dus ook bewezen is dat Kameroen het meest corrupte land ter wereld is. Immers, voor veel landen kan niet worden vastgesteld hoe de situatie er is, daardoor blijven ongeveer 100 landen buiten schot in de resultaten van dit onderzoek. TI probeert wel elk volgend jaar meer landen in het onderzoek op te nemen om deze tekortkoming zo veel mogelijk op te vangen.

De betalers van steekpenningen

Dit jaar heeft TI voor het eerst een poging gedaan ook de betalers van steekpenningen beter in beeld te krijgen. Het noemt zelf die lijst de 'Bribe Payers Index', de lijst van betalers van steekpenningen. Ik noem het de 'Omkoop-index'.

Tabel 2: Omkoop-index

Gegevens ontleend aan de TI-Newsletter van december 1999		
Rangorde	Land	Score
01	Zweden	8.3
02	Australië	8.1
03	Canada	8.1
04	Oostenrijk	7.8
05	Zwitserland	7.7
06	Nederland	7.4
07	Verenigd Koninkrijk	7.2
08	België	6.8
09	Duitsland	6.2
10	Verenigde Staten	6.2
11	Singapore	5.7
12	Spanje	5.3
13	Frankrijk	5.2
14	Japan	5.1
15	Maleisië	3.9
16	Italië	3.7
17	Taiwan	3.5
18	Zuid Korea	3.4
19	China incl. Hong Kong	3.1

De eerste 'omkoop-index' is door TI gepubliceerd in oktober 1999. Deze index rangschikt 19 leidende exportlanden in een volgorde die bepaald wordt naar de mate waarin de bedrijven van die landen gezien worden als bereid om smeergelden te betalen. Een score van 10 krijgt een land dat wordt gezien als een omkoopvrij exportland.

TI heeft aan Gallup International opgedragen in 14 groei-economieën van de wereld (o.a. India, Indonesië, Argentinië, Hongarije, Polen en in Afrika: Marokko, Nigeria en Zuid-Afrika) in totaal 770 leidende ondernemers, accountants, Kamers van Koophandel, banken en advocatenkantoren te laten aangeven - op een vooraf samengestelde lijst van 19 grote exporterende landen - welke van die landen de meeste kans bieden een bedrijf te vinden dat genegen is steekpenningen te betalen. Wat allereerst opvalt is dat een land als Zweden dat op de lijst van corruptielanden al reeds als erg 'schoon' eruit komt, ook op deze lijst bovenaan staat met een score van 8.3. Zou er een samenhang zijn tussen de bereidheid smeergelden te ontvangen en te willen betalen? Verder worden als weinig corruptiegevoelig aangemerkt: Australië, Canada, Oostenrijk en Zwitserland. Na deze vijf komt dan als goede zesde ook Nederland met een score van 7.4. Aan de staart van deze lijst hangen (van onderaf) China (score 3.1), Zuid-Korea, Taiwan en Italië (score 3.7). Opvallend is dat Gallup niet tevens politici en ambtenaren in deze landen met een sterk groeiende economie heeft ondervraagd. Die moeten toch ook wel het een en ander afweten van steekpenningen die hen door in het noorden van de wereld gevestigde bedrijven maar al te graag worden aangeboden om orders binnen te kunnen halen. TI heeft toegezegd dat na deze eerste poging voortgegaan zal worden met het opstellen van deze perceptie-index omtrent de smeergeldbetalers.

In de rapportage over de gevonden gegevens betreffende corruptie merkt TI nog op dat voor sommige landen deze wellicht wat teleurstellend zijn omdat zij toch druk bezig zijn met de bestrijding van corruptie. Dit kan verklaard worden doordat het altijd wel even tijd kost voordat genomen maatregelen ook effect sorteren en dan ook in de beeldvorming een land een betere plaats op de ranglijst kan verwerven. Omgekeerd geldt natuurlijk ook dat recente aan het licht gekomen corruptie in landen die als redelijk corruptievrij werden beschouwd, ook pas vertraagd doorwerkt in de perceptie die waarnemers van die landen hebben. Dankt Nederland daaraan zijn relatief goede klassering in beide indices?

Bedrijven en corruptie

Veel kom je van het bedrijfsleven over eventuele smeergeldbetalingen niet te weten. In de jaarverslagen komt het hoogstens als afkeurenswaardig aan de orde. Ik denk niet dat er ook maar één jaarverslag is dat aangeeft hoeveel smeergeld in dat jaar is uitbetaald (of ontvangen). Af en toe vind je een brokje informatie dat wel enig licht werpt op een situatie die algemeen omschreven wordt als

'je moet wel, anders stoten concurrenten je het brood uit de mond'. In de (ongeautoriseerde) biografie 'Heineken. Een leven in de brouwerij'¹³ van Barbara Smit vond ik enkele van zulke verhelderende passages betreffende het handelsgedrag van Heinekenpersoneel in respectievelijk Nigeria en China.

Over de aanval van het Duitse Beck's bier op Heineken in Nigeria in de vijftiger jaren schrijft zij: "Ze rommelden met hun prijzen, *kochten barkeepers om* (alle cursief van MvH). Het was allemaal ongelooflijk agressief (aldus Rudy de Man, een voormalige Heineken export-manager)". En: "De bruisende export-business werd soms afgeremd door de vijandige houding van lokale autoriteiten en de *alomverbreide corruptie*" ..... (volgens André Hoogeweegen, een voormalige export-manager): Heineken-agenten verkochten goed, maar ze bouwden er geen grote rijkdom mee op, omdat ze veel van hun inkomsten moesten *spenderen aan smeergelden*".

Over de bedrijfsuitoefening in Communistisch China, eind 80er jaren, schrijft Barbara Smit: "Zo gaat het daar", verzucht een concurrent. 'De man van de Communistische Partij zit aan het hoofd van de tafel, met naast hem een regionale en een lokale bestuurder. Helemaal aan het eind zit de Chinese brouwerijmanager, en als je geluk hebt is er nog ergens een plaatsje voor jou. De beste manier om dat geluk af te dwingen is natuurlijk, *dat je ze omkoopt*'".

Dank zij Barbara Smit en haar zegslieden staan deze gegevens over de bedrijfsvoering van Heineken nu wel geboekstaafd, in het Jaarverslag komen zij niet voor. Dat wil niet zeggen dat dit bedrijf uitzonderlijk is. Vanuit het bedrijfsleven is immers ook altijd sterk aangedrongen op het handhaven van de fiscale aftrekbaarheid van betaalde smeergelden als een kostenpost die in de internationale handel nu eenmaal onontbeerlijk is. "Je moet wel smeren bij hoge politici en ambtenaren in andere landen, anders haal je je orders niet binnen". Overigens worstelen vele bedrijven met het interne probleem dat zij hun inkopers op het hart binden vooral niet toegankelijk te zijn voor smeergelden, terwijl hun verkopers zeggen te weten dat ze wel moeten 'smeren' om hun verkoopquota te kunnen halen.

Betalen van smeergelden is nog steeds aftrekbaar hoewel Financiën wel al in maart 1998 aan ambtenaren van de Belastingdienst opdroeg aangifte te doen bij Justitie als zij "het aannemen of betalen van smeergelden op het spoor kwamen". Bij mijn weten heeft die opdracht tot geen noemenswaardig resultaat geleid. Het is ook vreemd dat Financiën

zegt niet te beschikken over de informatie die nodig is om antwoord te geven op de vraag hoeveel bedrijven, en voor welk totaal in guldens, bedrijven gebruikmaken van deze aftrekregel.

Corruptiestaffel

Een bijkomend probleem is dat bedrijven, bedrijfsleiding en staf het dikwijls moeilijk vinden vast te stellen of er eigenlijk wel sprake is van corruptie.

Aanvaardbaar is het gebruikmaken van 'sociaal kapitaal', door een vriendennetwerk op te bouwen dat in onderlinge contacten het zaken doen vergemakkelijkt, al was het maar doordat je elkaar hebt leren kennen en daardoor elkaars betrouwbaarheid waardeert. Ook het kenbaar maken van steun die je geeft aan bepaald beleid bijv. op het terrein van milieu of armoedebestrijding en dan die steun als argument gebruiken om een publiek ambt na te streven, valt in dezelfde categorie.

Twijfelachtig is gedrag waarbij zakelijke voordelen 'geruild' worden om concurrentie te verminderen of uit te schakelen, om partners of vrienden aan een promotie te helpen, en om financiële steun te geven aan politici die op het verkiezingspad zijn in de verwachting dat dit later zijn vruchten wel zal dragen.

Immoreel is de beïnvloeding van parlementaire besluitvorming ten bate van de eigen zakelijke belangen, het aanbieden van dure maaltijden of giften of buitenlandse reizen om besluitvormers te beïnvloeden, benoeming van personen in ruil voor een 'beloning', of vragen/geven van extra betaling om een transactie sneller te doen verlopen.

Onwettig en corrupt is de verkoop van publieke ambten, het niet nakomen of vertragen van financiële verplichtingen, chanteren voor onwettige dienstverlening, vervalsen van verslagen of administraties, en belemmeren van officiële onderzoeken.

Hoe moeilijk overigens deze categorisering is, moge blijken uit begeleidende opmerkingen die John Clark, een Wereld Bank-specialist die werkte voor de NGO-unit en die nu werkt in het Bureau voor Oost-Azië en de Stille Oceaan, maakte bij deze van hem afkomstige vierdeling. Lobbying, en een sociaal netwerk kunnen goede doelen maar ook slechte doelen dienen. Het netwerken kan gebaseerd zijn op onderling vertrouwen en het opbouwen van kracht voor zwakkere partijen in de omstandigheden waarin zij leven en werken. Maar het kan zich ook voordoen als lobbying voor tabak of vuurwapens, of in de vorm van maffia-achtige netwerken of prijsafspraken tussen kartels die alleen zeer bepaalde bedrijfsbelangen dienen¹⁴.

Bedrijven in plaats van landen klasseren?

Ten slotte blijft de vraag waarom TI wel landen en niet bedrijven registreert, met elkaar vergelijkt en in een rangorde plaatst? Het antwoord op deze vraag is nogal simpel: er is geen betrouwbare methode om per bedrijf dit soort vergelijkingen op te zetten. Volgens de VN zijn er nu op de wereld meer dan 60.000 internationale ondernemingen die op meer dan een plaats tegelijkertijd produceren en handelen. Hiervan een enigszins betrouwbare indruk krijgen is een vrijwel onmogelijke opgave.

Wel probeert TI bedrijven die in een bepaalde sector hun hoofdactiviteit hebben ertoe te bewegen samen met hun concurrenten afspraken te maken over het weigeren van betaling van smeergelden wanneer daarom gevraagd wordt. De hiërarcher liggende gedachte is dat wellicht op deze wijze 'Islands of Integrity' geschapen kunnen worden waarvan de invloed zich geleidelijk uitbreidt, omdat ook ondernemers inzien dat zij uiteindelijk beter af zijn als zij in de vrije markt waarin zij opereren geen smeergelden meer hoeven te betalen. Die zekerheid zouden zij hebben als zij met hun collega's, die ook hun concurrenten zijn, hebben afgesproken dat niet te doen en zich ook aan die afspraken houden. Veel voortgang wordt overigens met deze methodiek nog niet geboekt.

NOTEN

- 1 Nizam@bmail.net 6 April 2000 15:45:06 +0600
- 2 "Corruptie in ontwikkelingslanden", MAB, januari/februari 1995, Thema-nummer: Bestrijding Corruptie, pp. 23-28.
- 3 *Volkskrant* 15 jan. 2000
- 4 *NRC* 14 jan. 2000
- 5 *NRC* 28 dec.1999
- 6 *NRC* 31 maart 2000
- 7 *Volkskrant* 27 okt.1999
- 8 *NRC* 21 okt.1999
- 9 *Volkskrant* 3 maart 1999
- 10 *Volkskrant* 29 sept.1999
- 11 *Sun*, Nijmegen, ISBN 9061686814
- 12 Drie meer algemene bronnen zijn geraadpleegd: het 'World Development Report' van de Wereld Bank; gegevens van de Economist Intelligence Unit; en het 'International Crime Victim Survey'.
- 13 Barbara Smit, 'Heineken. Een leven in de brouwerij', uitg. *SUN*, Nijmegen 1996, 1e druk okt.1996, citaten genomen uit de 4e, gecorrigeerde druk van okt.1997, ISBN 90 6168 460 9, NUGI 642, 684, resp. pp 84, 85 en 293.
- 14 Zie *Jclark1@worldbank.org* (28 March 2000) in de Wereld Bank-discussiegroep genoemd in de inleiding van dit artikel.